

ASiantuntijalausunto

Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle asiantuntijalausunto koskien HE 12/2024

Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunta käsittelee hallituksen esitystä eduskunnalle laeiksi työehtosopimuslain ja työriitojen sovittelusta annetun lain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi. Valiokunta on kutsunut allekirjoittaneen kuultavaksi esityksen johdosta. Tarkastelen lausunnossani Suomen työtaistelujen laadun ja laajuuden kehitystä vuosina 1970-2022. Kommentoin vielä esitetyjen lakimuutosten vaikutuksia työmarkkinaosapuoliin. Perehdyttyäni hallituksen esitykseen esitän lausuntonani seuraavaa.

Työtaistelujen hiipuminen ja paluu

Unto Hämäläinen ihmetteli Helsingin Sanomien kuukausiliitteessä helmikuussa 2006, kuinka lakko oli kadonnut Suomen tiedotusvälineistä. Oma analyysini (Bergholm 2017) päättyi vuosikymmen myöhemmin samantapaiseen johtopäätökseen:

Työelämässä on aina ongelmia ja ristiriitoja. Tilastokeskuksen ja EK:n kokoamien lukujen perusteella työtaistelut eivät kuitenkaan ole Suomessa nykypäivän polttavin ongelma. Toisin kuin mediassa usein kuulee väitettävän, työmarkkinaratkaisut ja työehtosopimukset ovat taanneet maassamme viimeisen kymmenen vuoden aikana pohjoismaisessa ja kansainvälisessä vertailussa hyvän työrauhan.

EK:n omat työaikakatsaukset vuosilta 2012 ja 2013 kertovat, että sairauspoisolot, työtapaturmat ja varsinkin lomautukset aiheuttivat paljon suurempia työaikamenetyksiä kuin työtaistelut. Työtaistelujen katoamista kuvaa se, että Tilastokeskus olisi siirtänyt työmarkkinajärjestöjen omaksi velvollisuudeksi työtaistelutilastojen tuottamisen.

Poikkeuksellisen niukasti työtaisteluissa menetettiin työpäiviä vuosina 2011-2017, jolloin olivat voimassa kattavat työmarkkinaratkaistut ns. Raamisopimus, Työllisyys- ja kasvusopimus (Tyka-sopimus) ja Kilpailukykyopimus (Kiky-sopimus).

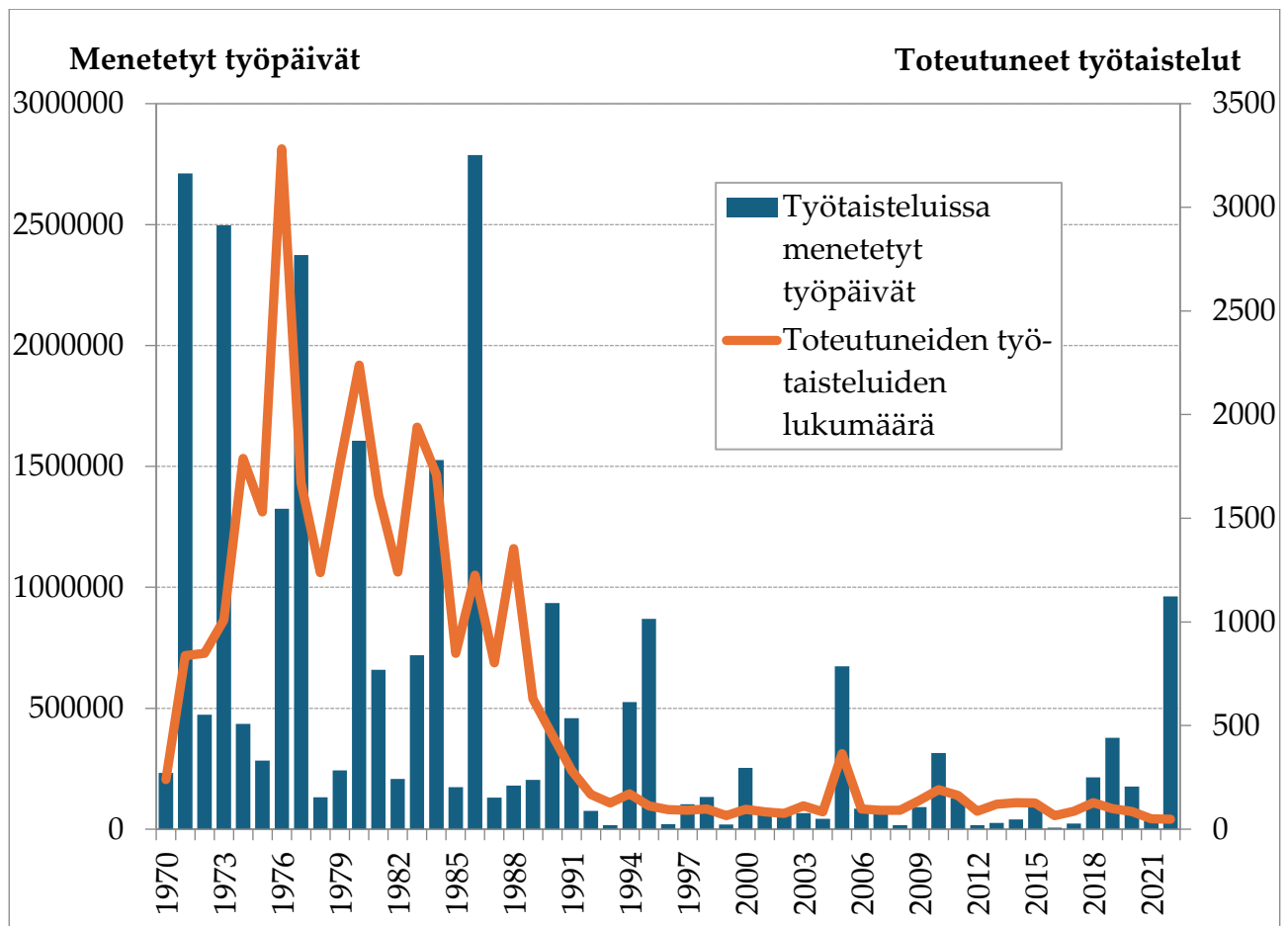
Hallituksen esityksen perusteluissa käy ilmi, että huomattava osa työehtosopimusten työrauhavelvoitteen rikkovista lakoista oli lyhyitä protesteja. Muutos on ollut dramaattinen (Bergholm 2017):

Paikallisten lakkojen kuva onkin muuttunut kahdella tavalla. Työehtosopimusten työrauhavelvollisuutta vastaan rikkovien työtaistelujen määrä on murto-osa 1970- ja 1980-lukujen huippuvuosista. Villien lakkojen perusteet ovat muuttuneet. Aiemmin paikallisin työtaistelutoimin vauhditettiin työehtosopimuksen ylittäviä palkankorotuksia. Viime

ASiantuntijalausunto

vuosikymmeninä ulosmarssit ovat tapahtuneet usein henkilöstön vähentämistä koskevien yhteistoimintaneuvottelujen, laajojen irtisanomisten tai tuotannon lopettamisen yhteydessä. Suomessa 1970- ja 1980-lukujen paikalliset hyökkäyslakot ovat vaihtuneet 1990-luvulta alkaen surulakoiksi, joilla osoitetaan mieltä irtisanomisista, toiminnan supistamisesta tai lakkauttamista vastaan.

Oheisesta Tilastokeskuksen aineistosta tekemstäni kaaviosta käy ilmi Suomen työmarkkinakehityksen suuri muutos kohti pitävämpiä sopimuksia ja parempaa työrauhaa.¹ Työtaisteluissa menetetyt työpäivät lasketaan valitettavan usein suoraviivaisesti lakoista johtuviksi, vaikka esim. vuosina 1973, 2005, 2010, 2017 ja 2019 oli työnantajapuolen toimeenpanemia työsulkuja. Varsin vuonna 2005 paperiteollisuuden työsulku johti suureen työpäivien menetykseen.

Työtaistelututkimuksessa on todettu usein, että työtaistelutilastot kertovat eri asioita eri maissa, koska tilastointiperusteet vaihtelevat maasta toiseen. Eräät maat eivät tilastoi

¹ Tilastokeskus lisäsi työtaistelu-uhkan työtaistelutilastoihin 2010-luvulla, mikä heikensi tilastojen vertailukelpoisuutta. Siksi tekemässäni taulukossa on mukana vain työtaistelut, jotka ovat toteutuneet.

ASiantuntijalausunto

lainkaan virkamiesten lakkoja tai suuria mielenosoituslakkoja. Yleensä kansainvälisessä työtaistelututkimuksessa vertailuaineistona käytetään menetettyjä työpäiviä, mikä parhaiten mittaa työtaistelujen yhteiskunnallista merkitystä. Toisaalta työtaisteluissa menetettyjen työpäivien menetykset vaihtelevat suuresti vuodesta toiseen lähes kaikissa maissa, joten lyhyen aikavälin tarkastelut johtavat helposti harhaan. (Shalev 1979, Hyman 1989)

Esimerkkinä tällaisesta harhaanjohtavasta ja tarkoitushakuisesta vertailusta voi pitää hallituksen esityksen sivulla 43 olevaa vertailua. Ruotsin Medlingsinsitutinin vuonna 2023 tekemä vertailu vuosilta 2020-2021 antaa aivan toisenlaisen kuvan Pohjoismaiden työtaisteluiden yhteiskunnallisen vaikutuksen eroista. Suomen poikkeuksellisen laajat julkisen sektorin työehtosopimus- ja työrauhasäännösten mukaiset vuoden 2022 työtaistelut ovat tämän ruotsalaisen tarkastelun ulkopuolella.

Tabell: Förlorade arbetsdagar i de nordiska länderna 2010-2021 (vartannat år + 2021)

	Sverige	Norge	Danmark	Finland
2010	28 892	500 009	18 500	314 667
2012	37 072	360 643	10 200	17 254
2014	3 450	148 009	16 900	40 500
2016	10 417	165 798	15 400	6 600
2018	50	24 142	20 300	214 428
2020	0	135 768	8 500	176 184
2021	11	116 250	243 400	34 100
Genomsnitt	ca 8 100	ca 126 500	ca 110 300	ca 122 300

Itse ennakoin Helsingin Sanomien haastattelussa syksyllä 2021 työmarkkinoille kaaosta, kun Elinkeinoelämän Keskusliitto oli luopunut laajoista tulopoliittisista ratkaisuksista ja kun Metsäteollisuus ry oli ilmoittanut lopettavansa valtakunnallisten työehtosopimusten tekemisen. (Liiten 2021) En ole riemuissani vaan pikemminkin kauhuissani, kuinka pahoin ennusteeni työtaistelujen osalta on vuosina 2022 ja 2024 toteutunut.

Muita kommentteja

Työehtosopimus tuo sekä työnantajapuolelle että työntekijäpuolelle velvollisuuksia ja oikeuksia. Työntekijäpuoli tuo työtuomioistuimeen etupäässä kanteita, joissa moititaan työnantajajärjestöjen työehtosopimuksen valvontavelvollisuuden laiminlyöntiä ja yksittäisen työnantajan sopimuksen noudattamatta jättämistä. On poikkeuksellista, että hallituksen esitys on nostamassa vain työrauhavelvollisuuden rikkomisesta seuraavia hyvityssakkoja mutta jättää työntekijäpuolen kannalta tärkeimmät hyvityssakot ennalleen.

Eikö työtuomioistuin ole juuri sellainen EU:n sosiaalisten oikeuksien mukainen riitojen ratkaisumekanismi (HE 12/2024 sivu 20), joka työrauhavelvollisuuden vallitessa tarjoaisi kiistojen ratkaisu mahdollisuuden? Mikäli muita työehtosopimuskiistoja kuin työrauhavelvollisuuden rikkomista koskevat hyvityssakot jäävät ennalleen, käy arvioni mukaan niin, ettei tiukennettua työtaistelusäätelyä tasapainoteta uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan 6 artiklan 3 kohdan vaatimuksien mukaisesti.

Lakko ja työsulku ovat työmarkkinajärjestöjen harvoin ja harkitusti käyttämiä työtaistelutoimia, jotka tarjoavat väkivallattoman purkautumistien erilaisille yhteiskunnallisille paineille ja pyrkimyksille. Tällaisten tilapäisten yhteiskunnallisten paineiden purkautumisväylien kaventaminen tai tukkiminen saattavat johtaa yhteiskunnallisten ristiriitojen purkautumiseen muilla arvaamattomilla, epämiellyttävämmillä ja hallitsemattomilla tavoilla. Suomalaisen yhteiskunnan ja työpaikkojen luottamuksellisen yhteistyön kannalta se ei olisi toivottavaa.

Työtaistelujen yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa on katsottu jo pitkään, että lakot ovat osa vapaata yhteiskuntaa. Esimerkiksi Mauno Koivisto kommentoi väitöskirjassaan (Koivisto 1956) alan klassikotutkimuksen (Kornhauser & Dubin & Ross 1954) johdantolukua näin:

Työriidoista koituu epäilemättä paljon harmia ja kansantaloudellisia vahinkoja, mutta ilmeiseltä näyttää, että ne ovat hinta, joka on oltava valmis maksamaan työmarkkinoilla vallitsevasta vapaudesta. Milloin olosuhteet ovat riitoja synnyttäviä, on avoimen konfliktin ainoa vaihtoehto tukahdutettu konflikti, jonka purkautumista avoimeksi voidaan estää vain eräiden edellytysten vallitessa. Kornhauser, Dubin ja Ross tuntuvat osuvan oikeaan, kun he toteavat, että konfliktit ovat väistämättömiä vapaassa yhteiskunnassa.

Ruotsin kokemukset viittaavat siihen, että pitkäaikainen luottamuksellinen työmarkkinaosapuolien välinen neuvottelutoiminta lienee varmempi tie yhteiskunnallisesti vakaisiin ja ennustettaviin työmarkkinasuhteisiin ja vähäisiin konflikteihin kuin toista työmarkkinaosapuolta kurittava ja toisen työmarkkinaosapuolen neuvotteluasemia vahvistava lainsäädäntö.

ASiantuntijalausunto

Lähteet:

Tapio Bergholm: Ovatko työtaistelut vakava yhteiskunnallinen ongelma?, teoksessa Työelämän myytit ja todellisuus (toim. Pasi Pyöriä), Gaudeamus 2017, sivut 184-196.

Richar Hyman: Strikes. (Fourth Edition), Macmillan, London 1989.

Unto Hämäläinen: Lakko. Helsingin Sanomien Kuukausiliite, helmikuu 2006.

Industrial Conflict. (toim. Arthur Kornhauser & Robert Dubin & Arthur M. Ross), McGraw-Hill, New York 1954.

Marjukka Liiten: Tutkija Tapio Bergholm povaa kaaosta työmarkkinoille, Helsingin Sanomat 2.10.2021. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008297166.html>

Medlingsinstitut 2.3.2023: Arbetsmarknadskonflikter – en nordisk jämförelse. <https://www.mi.se/nyheter/2023/arbetsmarknadskonflikter-en-nordisk-jamforelse/>

Michael Shalev: Lies, Damned Lies, and Statistics: The Measurement of Trends in Industrial Conflict, teoksessa The Resurgence of Class Conflict in Western Europe since 1968. Volume I. National Studies. (toim. Colin Crouch & Alessandro Pizzorno), Macmillan, London 1979, 1–19.

Tilastokeskuksen työtaistelutilastot eri vuosilta.